

HIT, TANÍTÁS, IRODALOM. Rónay Lászlóval beszélget Bucsics Katalin

Sokadmagammal az egyetemen ismertem meg Rónay tanár urat. Az óráin megtapasztalt közvetlenség uralkodik a könyvben közölt minden megnyilvánulásában is. Amellett, hogy a beszélgetés olvasása során megismerjük gyermekkorának fontos állomásait, vágy ébred az emberben egy olyan világ után, melyet nem ismer: milyen lehetett a piaristáknál tanulni, milyen lehetett irodalmat irányító személyektől nyüzsgő környezetben nevelődni, milyen lehetett személyesen ismerni azokat, akiknek többségét mi már csak tankönyvekből ismerhetjük. Hiszen olyanokról olvashatunk történeteket, mint Rónay György, Sík Sándor, Sötér István, Thurzó Gábor, Pilinszky János, Nemes Nagy Ágnes, Ottlik Géza, Márai Sándor; közel nem említettem mindenkit. Olyan baráti társaság, irodalmi kör tagja Rónay László, mely hajlandó és bátor volt kockáztatni az irodalomért, mely még tudta definiálni, mi a feladata a magyar nyelvnek, volt célja a kiállításoknak, a folyóiratok megszerkesztése körüli vitáknak, az áldozatokkal járó munkák közreadásának. Ennek a korszaknak a hangulata és sosem látott emléképe villan fel bennünk Rónay László visszaemlékezését olvasva: „Számomra például az Ezüstkor nem egyszerűen egy folyóirat, hanem olyan dolog, ami benne volt a gyerekkoromban. Álltunk apámmal a síklónál odalenn. Megjelent keresztapám, Thurzó Gábor, akivel kölcsönös imádat fűzött össze bennünket. Fölmentünk a Várba, ők fogták a kezemet kétoldalról és valamin vitatkoztak... Azon vitatkoztak, mi legyen az Ezüstkorbán. Aztán megálltunk egy ház előtt, Thurzó fűtlyentett és egy ablaknyílásban megjelent Sötér István teljes méltóságban. Vagy azt mondta: »azonnal lejöjök«, vagy azt: »gyertek föl«. Utóbbi rosszabb variáció volt, mert ilyenkor nekem kellett a kislányát ringatni a bölcsőben, hogy ne ordítson, ők pedig beszélgettek az Ezüstkorról” (20.).

Rónay László beszél a mai irodalom helyzetéről is — megnyugtató, hogy fejlődést lát benne, de az éles kritikát sem hallgatja el. Kétségkívül összehasonlíthatatlan azzal az irodalmi étellel, küldetéstudattal és milióvel, mely a 20. század elejét fémjelte — a Nyugat nemzedékének irodalmával.

A Bucsics Katalin által vezetett társalgásban végigkövethetjük azokat a történeteket, melyek hatással voltak Rónay László mindenkori közvetkező lépésére: a budai ferencesek, majd a piaristák tanításait, elvárásait; a szülői hatásokat; a Vigiliánál, az Új Embernél, a Petőfi Irodalmi Múzeumnál eltöltött időszakot; a bicskei és a budapesti tanári éveket; az 1956-os eseményeket.

Olyan történeteket ismerünk meg e beszélgetés közreadása révén, melyeket sokadszori olvasás után sem ununk meg: történetet arról, milyen elvi kérdések mentén fordított Devecseri Gábor; hogyan tudták meggyőzni Ottlikot, hogy írjon a Nyugatról az emlékév alakalmából — s ezek mind a személyes érintettség hangján szólnak meg. És még megannyi érdekes, derűs vagy fájó megállapítást, véleményt oszt meg velünk ez a kis könyv, mely kaput nyit arra a ma is olvasásra és szeretetre érdemes irodalmi korszakra — mindenestül, mely Rónay László számára elválaszthatatlan összefüggött személyiségének fejlődésével. Közelebb kerülünk hozzá mint emberhez — a tanárhoz, a zenebaráthoz, a futballrajongóhoz —, szól a családjáról, az erős tartású, de már messziről kedvességet sugárzó feleségéről, az unokáiról, a hitről — tanításról — irodalomról.

A beszélgetés olvasása során tanárként hitet és erőt kaptam ahhoz, hogy ne veszítsem el a lelkesedésemet — életben, munkában, tennivalókban. Mindenki tanul s mindenki tanít. Tanárnak lenni azonban talán soha nem volt könnyű — hálás és hálátlan hivatás egyszerre, ezt a magam bőrén is tapasztalom. Rónay László hite, mely derűlátása, olykor ironikus világszemlélete, lényeglátása fejlődésre ösztönzi azt, aki ismeri akár személyesen, akár művein keresztül.

Végezetül mindazok nevében, akik tanárként ismerték meg, hadd vessek papírra még egy személyes gondolatot: köszönjük az érdeklődő, támogató őszinteséget, melyet ma már oly nehéz megtalálni az emberekben. (Kairosz, Budapest, 2010)

PÉNTEK VIKTÓRIA

KOLLARITS KRISZTIŃA: EGY BUJDOSÓ ÍRÓNÓ — TORMAY CÉCILE

„[K]ét egyéniség ütközött össze bennem. Az enyém, amelynek végzettségűen küzdenie és dolgoznia kell, és a másik, szegény, fáradt, emberkerülő, észrevétlen elosonni vágyó egyéniség, amely tudja, hogy jó a szürkeség, a felelőtlenség csendes, nyugalmas homálya” — írja Tormay Cécile a *Bujdosó* könyvben, amely megteremtette a Horthy-korszak mítoszáét, s amely annyi támadást vált ki mindmáig.

Előbbi éne, a munkálkodó, küzdő én kerekedett felül. A világháborút követően szakított korábbi nagyvilági életével, szecessziós-impreszionista prózáját meghaladva új, közérthetőbb irodalmi stílust választott. A magyarság ügyét nem csak íróként akarta szolgálni: társadalmi kapcsolatait felhasználva megalapította a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségét (MANSZ),

Klebsberg Kuno felkérésére pedig elvállalta a Nyugat ellenlapja, a Napkelet szerkesztését.

A korszak emblematis, nagyhatású alakja. Nemcsak hazájában, szerte Európában népszerűségnek örvend *Emberök a kövek közt* és *A Régi ház* című regényeivel. A később kétszer is Nobel-díjra jelölt írónőről elismerően szól nemcsak Gabriele D'Annunzio, hanem Anatole France is. Megítélése azonban időszakonként változik: Károlyi követően a hatalmat magukhoz ragadó kommunisták elfogatóparancsot adnak ki ellene. Ezért bujdosni kényszerül, naplót vezet megpróbáltatásairól és a hozzá eljutó, töredékes hírekről. A Tanácsköztársaság bukása után naplóját bővíti, átdolgozza, így születik meg a *Bujdosó könyv*. Antikommunista nézetei a Hindenburg tábornoktól eredő, bűnbakkereső Dolchstoss-legenda elemeivel keverednek: az összeomlás fő okaként — tévesen — a hátszágban szervezkedő értelmiségi körök, szabadkőművesek, szabadgondolkodók, valamint szociáldemokraták, kommunisták ténykedését, Károlyi árulását nevezi meg. Helyenként egyértelműen antiszemita kijelentéseket tesz.

Kollarits Krisztina vállalkozása azért is nagyrabecsülésre méltó, mert a múlt század viszontagságai, etnikai és politikai konfliktusai hatásait ma is éreztetik, történelmi hibáinkkal, mulasztásainkkal nehezen nézünk szembe, sokszor elsőre történelminek tetsző kérdések is politikai színezetet kapnak. Ezzel szemben a szerző objektivitásra törekszik: forrásokat mutat be, szembeállít egymásnak ellentmondó kijelentéseket, beszámolókat és visszaemlékezéseket, tárgyilagosan vázol lehetséges okokat, indítékokat vagy magyarázatokat. Munkája során Tormay Cécile életét és munkásságát a történelemben helyezi el, az írónőt a korában és azzal együtt mutatva be, olyan kényes kérdéseket is tárgyalva, mint a hibás magyarországi kisebbségpolitika, vagy a vörös- és fehérterror kegyetlenségei.

Nem ítélni, megérteni akar, mindez azonban nem teszi szövegét szárazsá; ahogy a könyv hátoldalán ígérik, igazságkeresésében vonzódik tárgya iránt, felkészültsége alapos. Lelkes munkája magával ragadó, olykor felzaklató. A Kollarits Krisztina vezetésével haladó olvasó hol ezt, hol azt gondolja Tormay Cécile-ről, olykor vitatkozik, máskor azonosul vele. Tormay Cécile írásművésze alkalmas arra, hogy megindítsa olvasóját és együttérzéssel töltsse el. Bujkálása utáni első, saját nevében megjelent írása (*Feltámadtunk*, Nógrádi Hírlap, 1919. augusztus 10.), ha túlzó és így igazságtalan volt is, hosszú hónapok testi-lelki beszorítottsága után a szabadulás katarziszát is magán viseli.

A *Bujdosó könyv* antiszemita jelzőivel, kijelentéseivel, akkor népszerű, Németországban és Magyarországon egyaránt elterjedt felfogásával,

bűnbakkeresésével, fajelméleti tájékozódásával nem értünk egyet, ám három okból sem ítélni kezdetünk könnyelműen.

Az egyik okra Kollarits így hívja fel a figyelmet: *„Tormay élete végéig kitarított antikommunista nézetei mellett. Más a helyzet viszont zsidóellenes nézeteivel: Bujdosó könyvének antiszemizmusa a könyv keletkezésének időpontjában uralkodó közbeszéd és politikai érdekek terméke volt, a zsidóellenesség a későbbiekben sem Tormay írásaiban, sem életében nem játszott meghatározó szerepet.”*

A másik ok, hogy a *Bujdosó könyv* politikai célzatú ítéletei ellenére, helyenként a vele azonos meggyőződésűekkel szemben is kemény bírálatokat fogalmaz meg a földreform, a kisebbségpolitika és a politikai elit széthúzása miatt. *„Széchenyi lángeszéből támadt valamikor a kaszinó, csakúgy, mint a Tudományos Akadémia, a Lánchíd vagy a Vaskapu. Nagy tervei között ott állt a kaszinó, hogy találkozó helyet adjon a magyar összetartásnak, visszhangot a kezdeményezésnek, a gondolatnak (...) Mi lett belőle? A likvidálás nem most kezdődött el. Évtizedek óta ott likvidálták a magyar urak Széchenyi ideáljait.”*

A harmadik Thienemann Tivadar (1890–1985) életrajzi visszaemlékezéseinek egyik figyelmeztetése. Súlyát növeli, hogy Thienemanntól mindig is a lehető legtávolabb állt a fajvédelem. Minde mellett így fogalmaz: *„Szeretnék itt egy népszerű következtetés ellen óvat emelni. Nem lehet, nem szabad a jelent felelőssé tenni a jövő előre nem látott és kiszámíthatatlan következményeiért. Minden 'jelen' előkészíti a 'jövőt', a 'ma' előkészíti, sőt föltétele a 'holnapnak'. De ne vádoljuk a mai embert, hogy nem 'látta előre', mit hoz a holnap. Visszanézni sokkal könnyebb, mint előre látni. Ezt azért mondom, mert a jó magyar fajvédő gondolkodók nem tudhatták, nem láthatták előre, hogy a fagygyűlölet micsoda szégyent és gyalázatot fog hozni a mai emberiségre. A magyar nép-faj apostolai, mint Szabó Dezső, Ady Endre, Horváth János, mind 'népiesek'. Németh László 'tömény'- és 'hűg magyarjai' nem tudták, nem is sejtették, hogy a faji gondolat örült fanatikusai a gondolatot tömeggyilkosságra fogják fordítani.”*

Nemcsak Tormay, senki más sem mentesíthető, hogy a származás minősítő jelzőként megjelenített műveiben. Íróként hibázott, mert azt mondta, amit sokan hallani akartak. Munkájára hatott a közbeszéd, ezért a *Bujdosó könyv* politikai-társadalmi tőkét kovácsolt neki. Búcsúztatóján, temetésén, későbbi emlékestjein a kor társadalmi elitje volt jelen, élen a kormányzóval. Főszerkesztői és elnöki állása tekintélyes pozíciót jelentettek. Társadalmi munkái, politikai ideológiája hosszú időre meghatározták egész életműve olvasatát. Maga vállalta szerepét. Azt a szerepet, amelynek későbbi megítélése lett a következménye.

Kollarits Krisztinának köszönettel tartozunk, mert élénk idézi Tormay Cécile világát, s mert a *Bujdosó könyvre* immár mint „egyik könyvére”, nem pedig mint „a könyvére” gondolhatunk. (*Magyar Nyugat Kiadó, Vasszilvág, 2010*)

TUBAY TIZIANO

SZALAY MÁTYÁS — SÁRKÁNY PÉTER (SZERK.): MI A FENOMENOLÓGIA? Szöveggyűjtemény a realista fenomenológiához

Mi a fenomenológia? — teszi fel a kérdést a Szalay Mátyás által fordított kis kötet, mely Edith Stein, Adolf Reinach és Dietrich von Hildebrand egy-egy művét tartalmazza. Az Európa társvédőszenjtjévé avatott Edith Stein talán ismertebb a magyar olvasó számára is, Reinach és von Hildebrand viszont csak a mélyebb filozófiatörténeti jártassággal bírók számára helyezhetők el a fenomenológiai gondolkodás panteonjában. Pedig a fenomenológia megalapítója, Husserl közvetlen tanítványai voltak ők is, akik abban a szilárd meggyőződésben hozták létre műveiket, hogy a mester eredeti intencióját teljesítik be, azaz egyfajta fenomenológiai realizmust űzve „magukhoz a dolgokhoz” tudnak eljutni.

A „hivatalos” fenomenológia oldaláról manapság sokan megmosolyogják a realista fenomenológiai kifejezést, és azt valami ósdi, már Husserl által is visszautasított felfogásnak minősítik. A most megjelent kötet célja viszont kifejezetten az, hogy rámutasson, a klasszikus realizmus minden lényeges eleme megtalálható a Husserl által elindított filozófiai mozgalomban. Edith Stein, Adolf Reinach és Dietrich von Hildebrand is elsődleges feladatának tekintette, hogy kivezesse a filozófiát a sokféleképpen megjelenő relativizmus zsákutcájából. Ennek azonban, elképzelésük szerint, csak a realizmus továbbgondolása és továbbművelése volt az egyetlen lehetséges iránya. Ebben az értelemben viszont a kötet nem arra a kérdésre válaszol, hogy mi a fenomenológia (ez talán túl nagyravágyó is lenne ilyen kis terjedelemben), hanem inkább arra, hogy mi a realista fenomenológia. (A „Mi a realista fenomenológia?” cím talán helyesebben is fejezte volna ki a válogatás eredeti szándékát.)

Külön érdeme viszont a kötetnek, hogy rámutat, Husserl transzcendentális fordulata után is továbbgondolható a fenomenológia az eredeti úton azáltal, ha vallásfilozófiailag értelmezzük.

Erre utal a kötetben Edith Stein tanulmányának központi szerepeltetése, aki ismeretelméleti és metafizikai belátások vallásfilozófiai alkalmazásával közelítette a fenomenológiát a tomizmushoz és ahhoz a hagyományhoz, amit *philosophia perennis*nek nevezünk. Dietrich von Hildebrand munkássága is bizonyítja, hogy a fenomenológia alapvetően vallásfilozófiai indíttatású. Habár a szöveggyűjteményben von Hildebrand nem kifejezetten vallási témájú művét olvashatjuk, az ő írásai a legjobb példák annak illusztrálására, hogy miként szólalhat meg egy „szigorú” filozófus vallási, sőt kifejezetten katolikus egyházi szakkérdésekben is fenomenológusként.

A szöveggyűjtemény egyik fő gondolata, hogy a dolgok valódi lényegét megismerni kívánó filozófiai irányzat, a fenomenológia alapkövetelménye, a beállítódás-váltás értelmetlenül válik, ha nem vallásiként, vagy legalábbis nem egy vallásos aktushoz legközelebb állóként jellemezzük azt. A kötetben szereplő három filozófus azonban nem azért lesz fenomenológus, mert egyben vallásosak is, hanem azért, mert elkötelezettségük a dolgok legbensőjének megismerése tekintetében olyan mély, amely már csak vallási megtérésként értelmezhető.

A kötet mindhárom szerzőjének realizmus-értelmezése is ugyanebbe az irányba megy tovább. A dolgok valódi megismerésének, és a filozófiai szemlélet minden relativizmustól való mentesítésének kívánalma, röviden, a gondolkodás elkötelezettsége révén nevezünk valakit realistának. Realista fenomenológus továbbá úgy lesz a „dolgok legmélyébe betekintő” bölcselő, ha magára veszi a gondolkodás bátorságát, és alázatosan elismeri, a valóságot nem elméjének működése vagy éppen képzelgése teremti meg, hanem az egy eredeti, ember által nem létrehozható, de megismerhető adottság.

Vajon új dolog-e az európai gondolkodásban a fenomenológiai realizmus? — kérdezi tanulmányában a kötet fordítója. Válaszában, melyet a könyv szerzőire alapoz, kifejti, hogy a fenomenológiai realizmus „magára a dologra” vonatkozó igazság(ok) kutatása tekintetében kifejezetten szökratikus ihletettségű, és ezáltal az európai filozófiai tradíció jogos örökösének tekinthető. „Örök filozófia” a realista fenomenológia abban az értelemben is, hogy kiindulópontjának az ember jelenségét teszi és az emberi személyt kívánja gazdagítani minden bölcséleti meglátásában. (Ford. Szalay Mátyás; *Jel*, Budapest, 2009)

HOPPÁL K. BULCSÚ